

Μεταρρύθμιση, αντιμεταρρύθμιση και αρνητική μεταρρύθμιση

Του ΝΙΚΟΥ
ΣΑΛΤΕΡΗ*

ΣΤΙΣ αρχές του αιώνα και στην πατρίδα μας η πρόταση «Το σχολικό σύστημα χρειάζεται μεγάλες αλλαγές», είχε ήδη διατυπωθεί. Συνδέθηκε μάλιστα, όπως όλοι γνωρίζουν, στενά, άρρηκτα θα έλεγε κανείς, με γενικότερες εκσυγχρονιστικές ή επαναστατικές θεωρίες και πίστεψαν στον ένα ή άλλο βαθμό πως ένα μεταρρυθμιστικό σχολείο μπορεί να συμβάλει στη μεταρρύθμιση της ελληνικής κοινωνίας.

Απαραίτητο όργανο αυτής της προσπάθειας θεώρησαν οι πρωτεργάτες τη δημοτική γλώσσα, σηματοδοτώντας ταυτόχρονα πολύ καθαρά την υφή της μεταρρύθμισης αυτής: το άνοιγμα δηλαδή του σχολείου στο σύνολο της κοινωνίας, αλλά και το συγχρονισμό του με τη ζωντανή - υπαρκτή πραγματικότητα. Πέρα, όμως, απ' αυτά ή μέσα απ' αυτά, όρισαν πως η μεταρρύθμιση αυτή πρέπει και οφείλει να είναι φιλική προς το παιδί, ενδιαφερόμενη εκτός από την εκπαίδευσή του και για τον τύπο της παιδείας του.

Συνθήκες και γεγονότα, γιατί όχι και πρόσωπα, συνέβαλαν στο να ματαιωθεί η προσπάθεια και οι ισχνές δυνάμεις που την πρόσβευαν να ηττηθούν σκληρά. Άλλες συνθήκες, εντελώς διαφορετικές, οδήγησαν στις μέρες μας από αυτόν το λόγο - το συχνά και τότε αντιφατικό - να απομείνουν: σχήματα απλουστευτικά των προθέσεων και προτάσεις - συνθήματα που περισσότερο κατατάσσουν σε κομματικούς χώρους και ομάδες τους συνομιλητές παρά ερμηνεύουν ή εκφράζουν αντιλήψεις.

Το κυρίαρχο αυτών των σχημάτων, μεταφερόμενο από το χώρο του πολιτικού, εκφράζει μέσω αυτού τη βασική αντίθεση μεταξύ «προοδευτικών» και «αντι-

δραστικών», «μεταρρυθμιστών» και «αντιμεταρρυθμιστών».

Το σχήμα έχει επικρατήσει, γιατί παρουσιάζει πολλές «αρετές». Είναι εύληπτο, συνολίζει και συνενώνει, άρα απλουστεύει, ενδεχόμενα μάλιστα αντιστοιχεί στην κοινωνική και εκπαιδευτική πραγματικότητα άλλων χωρών. Δίνει, λοιπόν, τη δυνατότητα στους χρήστες του να συνεγείρουν το φαντασιακό μεγάλων ομάδων ενδιαφερομένων.

Χρησιμοποιούμενο και ως ερμηνευτική αφετηρία - κύρια μάλιστα σαν τέτοιο εφαρμόζεται - είτε από επιστήμονες είτε από δρώντα πολιτικά υποκείμενα που οι απόψεις τους «εκφράζουν» ή «αντανακλούν» πολιτικούς χώρους, όχι μόνο υπεραπλουστεύει, αλλά και συσκοτίζει τα πράγματα. Υποστηρίζει, επιπλέον, πως η χρήση του στην εποχή μας είναι επικίνδυνη.

Και αυτό για μια σειρά λόγους. Ο κυριότερος απ' αυτούς είναι πως σήμερα οποιοδήποτε λόγος αρθρώνεται για τη μεταρρύθμιση του σχολικού συστήματος γίνεται αντιληπτός ως λόγος θεραπείας της «κρίσης» που περνά το εκπαιδευτικό σύστημα. Η έννοια, όμως, της κρίσης, σχετικά πρόσφατη, επειδή δεν γίνεται αντιληπτή ως μια και αδιαίρετη, αλλά κυρίως γιατί υπαγορεύει και επιβάλλει ιδιαίτερες αναλύσεις κάθε εθνικού σχολικού συστήματος, εγκλωβίζεται από το παραπάνω σχήμα και αναπαράγει ως μοναδικό πολιτικό, αλλά και επιστημονικό λόγο την έλλειψη μιας «συνολικής μεταρρύθμισης» για τους μεν ή μιας «συνολικής αντιμεταρρύθμισης» για τους δε. Θεωρεί, δηλαδή, το πιθανό φάρμακο ως «αιτία» της αρρώστιας, με αποτέλεσμα να απευθύνει και αυτός ο λόγος μια σειρά αιτήματα στο σχολείο που αυτό αδυνατεί όχι μόνο να πραγματοποιήσει, αλλά και πολλές φορές να αντιληφθεί.

Όμως, ταυτόχρονα ο λόγος οποιοδήποτε πολιτικού και ιδεολογικού χώρου δεν απολαμβάνει καμιάς συνοχής, αλλά συναποτελείται από μια σειρά αντιφατικών μεταξύ τους θέσεων και προτάσεων. Γεγονός που γίνεται αντιληπτό μόνο αν οι συνθήκες επιβάλλουν την κατά μέτωπο αντιπαράθεση αυτών των προτάσεων. Τότε ακούγεται βήχας απορίας.

Η ίδια η κυβέρνηση ανατρέπει τους νόμους

Και αν οι άλλοι πολιτικοί χώροι, απολαμβάνοντας κατά καιρούς την εξουσία, καλύπτουν αυτή τους την αδυναμία με δικαιολογίες περί κέντρων συμφερόντων ή πίεσης των συντεχνιών, η Αριστερά δεν μπορεί να πράξει το ίδιο. Κυρίως επειδή τα μέλη της, φορείς των απόψεων και της ιδεολογίας της, δεν μπορούν να απολαμβάνουν άλλο προνόμιο παρά τη συνοχή των σκέψεων και πράξεων. Δεν είναι, λοιπόν, τυχαίο το γεγονός των συχνών, στις μέρες μας ιδιαίτερα, ιδεολογικών - συνειδησιακών κρίσεων που οδηγούν στην απογοήτευση και αποστράτευση.

Η εσωτερική ευση, δηλαδή, ενός υπεραπλουστευτικού σχήματος ανάλυσης, αλλά και οδηγού πράξης, ενώ για το σύνολο της ελληνικής κοινωνίας μπορεί να σημαίνει μετάθεση στις καλές της απόφασης να σκεφτεί συστηματικά πάνω στα προβλήματα του ελληνικού σχολικού συστήματος, για την Αριστερά μπορεί να σημαίνει και την ουσιαστική εξαφάνιση κάθε πιθανότητας, ιδεολογικής τουλάχιστον, παρέμβασης στο χώρο.

Το απλουστευτικό αυτό σχήμα, όμως, παρήγαγε και αναπαράγει και μια νομικιστική αντίληψη των μεταρρυθμίσεων που κυριάρχησε στην πατρίδα μας, τις τελευταίες δεκαετίες του-

λάχιστον, και είναι απόρροια της ιδιότυπης και χυδαίας χρήσης του κρατικού μηχανισμού από το εκάστοτε κυβερνών κόμμα. Έτσι, διατυπώνεται συχνά πως η νομοθετική παρέμβαση - μεταρρύθμιση που επέβαλε το ένα κόμμα καταστράφηκε αμέσως με την άνοδο του επομένου στην εξουσία. Οδηγεί μάλιστα η άποψη αυτή, όπως όλοι καλά γνωρίζουν, σε μεγάλες εντάσεις.

Είναι δύσκολο εδώ να «αποδειχθεί» πως μια από τις ιδιομορφίες αυτού του τόπου είναι ότι δεν μπορεί να επιβληθεί καμιά μεταρρύθμιση μέσα από την ψήφιση ενός νόμου. Αυτό δηλαδή που όλοι αποδέχονται «από προσωπική πείρα» σε ιδιωτικές συζητήσεις. Εκείνο, όμως, που σίγουρα αποκρούεται αυτή η άποψη είναι το γεγονός πως οι εκπαιδευτικοί νόμοι - πακέτα - μιλώ πάντα για την πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση - όλες τις φορές ή δεν ολοκληρώθηκαν με ευθύνη της κυβέρνησης που τους ψήφισε ή ανατράπηκαν με υπουργικές αποφάσεις των υπουργών της ίδιας κυβέρνησης που τοποθετήθηκαν από τον αρχηγό για συγκυριακούς λόγους και μόνο στην ίδια θέση ή (και αυτό γίνεται σήμερα) ήταν τόσο «εύχρηστοι» που χρησιμοποιήθηκαν όπως είχαν από τους «αντιμεταρρυθμιστές».

Για άλλη μια φορά, αν η απόκρουση των παραπάνω εξυπηρετεί το κομματικό και συνδικαλιστικό κατεστημένο των αρχηγικών κομμάτων εξουσίας και μάλιστα προς όφελος της μονοκρατορίας των ηγετών και της πλέον λαϊκίστικης βάσης τους, δυσκολεύει ταυτόχρονα, αν δεν ματαιώνει, κάθε αριστερό αναγωγικό λόγο.

Τέλος, ένας ακόμη λόγος που ακυρώνει την απλουστευτική λογική του «προοδευτικού» - «αντιδραστικός» είναι το γεγονός - που απορρέει από και ενισχύσει

τα προηγούμενα - της υποχρεωτικής συστέρησης στους δύο αυτούς πόλους λόγων που οι διαφορές τους, μέσα στις επιμέρους αντιφάσεις τους, είναι σημαντικές. Θα αρχίσουμε από τον πόλο που συνήθως αγνοείται ή θεωρείται αυτοδίκαια, για λόγους που έχουν να κάνουν με την πιο σχηματική γνώση της ιστορίας της νεοελληνικής εκπαίδευσης: τον «αντιδραστικό». Το σχήμα, λοιπόν, συνενώνει το λόγο που αρθρώνει για το τι αλλαγές χρειάζεται το σχολικό σύστημα ο θεολόγος κατηχητής με αυτόν του δεξιού φιλελεύθερου εκσυγχρονιστή. Έτσι, πέρα από το βαθμό που αυτοί οι λόγοι στην Ελλάδα επικοινωνούν ως συγγενείς, αν αυτό συμβαίνει σήμερα, επιβάλλει τη συστέρηση των φορέων τους στα ίδια σχήματα και έτσι τη μεγαλύτερη δυνατή επικοινωνία τους.

Από την άλλη μεριά, προσπαθεί να εντάξει σε έναν πόλο το λόγο του αριστερού ανανεωτή, του στο ΠΑΣΟΚ στεγαζόμενου λαϊκιστή, του δόγματικού αριστερού και του σοσιαλδημοκράτη ενταγμένου στο ΠΑΣΟΚ ευρωπαϊστή.

Ακόμη και αν σταματήσουμε εδώ, είμαστε πια σε θέση να υποστηρίξουμε την αρχική μας πρόταση επαρκώς. Ο απλουστευτικός λόγος, το σχήμα «προοδευτικός» - «αντιδραστικός» συσκοτίζει. Και αν αυτό σε επίπεδο θεωρίας μπορεί να ελεγχθεί επιστημονικά, σε επίπεδο κινήματος - αν ακόμα η Αριστερά στην Ελλάδα νοιάζεται ουσιαστικά για αυτό - μπορεί να είναι επικίνδυνο.

Η «μεταρρύθμιση» των μεταρρυθμίσεων...

Στις μέρες μας είχαμε τις πρώτες ενδείξεις τούτου. Παρ' όλους τους χαρακτηρισμούς των ρυθμίσεων Σουφλιά με τα παλιά καλά επίθετα που απορρέουν από το σχήμα που επιχειρήσα να ελέγξω, ούτε το αναμενόμενο κίνημα ήρθε ούτε η κοινή γνώμη σύμπασα τα καταδίκασε. Το γενικό κλίμα, θα πει πρόχειρα κανείς. Ακριβώς, όμως, αυτό το γενικό κλίμα σε άλλες περιπτώσεις την ίδια εποχή επέδρασε ανιστρόφως ανάλογα. Οι εκπαιδευτικοί, όμως, δεν αντέδρασαν, αυτό το γνωρίζουν όλοι. Πολύ περισσότερο οι νυν και μέλλοντες εραστές της εξουσίας του ΥΠΕΠΘ. Μήπως γιατί πισ-

τεύουν πως η επόμενη «καλή» κυβέρνηση θα «μεταρρυθμίσει» με τη σειρά της τις μεταρρυθμίσεις; Πιστεύω πως η απάντηση βρίσκεται σε άλλη κατεύθυνση. Πρώτα πρώτα μεγάλο μέρος των σημερινών εκπαιδευτικών - κάποιος κάποτε πρέπει να το πει - δεν θέλουν μεταρρυθμίσεις, αλλά την ησυχία τους. Αρκετά προβλήματα έχουν με τις αμοιβές και το κοινωνικό τους κύρος. Ίσως, μάλιστα, και κάμποσοι «προοδευτικοί» ανάμεσά τους δεν θα αντιμετώπιζαν εντελώς και σ' όλα τα σημεία αρνητικά μια διαδικασία - φανταστική δέδια σε κάθε περίπτωση - «μαξέματος» του σχολείου, ίσως και παραπέρα γραφειοκρατικοποίησής του.

Και αυτό γιατί πέρα από ιστορικούς λόγους σχέσης στην Ελλάδα των εκπαιδευτικών με την κρατική γραφειοκρατία και την προτίμηση που έχουν σ' αυτή, μια διαδικασία σύνδεσης της κατεχόμενης θέσης με το μισθό και το κύρος που - φαντασικά πάντα - θα συνεπάγεται, ενώ θα βρει αντίθετες ενδεχόμενα τις ηγεσίες ή μέγρους τους, θα ταιριάζει τόσο με την κυρίαρχη κοινωνική ιδεολογία που ως άτομα, αλλά και κοινωνική ομάδα, τους αγγίζει.

Τους γονείς, μάλιστα, ένα μοντέλο συντηρητικοποίησης του σχολείου μπορεί να βρει συμφωνούς, αφού ως λόγος θα θεωραπειστεί, έστω προσωρινά και ψευδώς, το κυρίαρχο άγχος αποκατάστασης των παιδιών τους μέσα από εξαγγελίες γοργής επαγγελματικής ένταξης. Για τους μαθητές ποιος νοιάζεται. Η έντονη πίεση που ασκεί ένα όλο περισσότερο αδέβαιο μέλλον τους απορροφά το σύνολο του χρόνου και των σκέψεών τους. Η εφηβική ηλικία της ξέγνοιαστης δημιουργικότητας φαίνεται να θυσιάζεται στο βωμό ενός απαιτητικού μέλλοντος. Απλά στις πιο καιρές περιοχές κάποιοι θα μισήσουν πιο γρήγορα και πιο πολύ το σχολείο. Σ' αυτούς, το μέλλον δεν κλείνει πονηρά το μάτι.

Μήπως, όμως, οι παραπάνω σκέψεις αντιφάσκουν με την κριτική που ασκήθηκε στο απλουστευτικό σχήμα; Μήπως πραγματικά στις μέρες μας δρισκόμαστε μπρος σε μια συνολική αντιμεταρρύθμιση;

Χωρίς να μελλοντολογούμε, μπορούμε, έχοντας εποπτεία του παρελθόντος, να προβλέψουμε:

Αργά ή γρήγορα, λόγω πολιτι-

κών αλλαγών ή αντιθέσεων ομάδων σε μέρος των μέτρων, το σύνολό τους δεν θα αποτελεί εύκολα αντιληπτή συνολική μεταρρυθμιστική κίνηση. Απ' αυτές, όπως και στο παρελθόν, θα έχουν επιζήσει μερικές που μαζί με άλλες είτε του ΠΑΣΟΚ είτε της Ν.Δ. ρυθμίσεις και τη γραφειοκρατία του υπουργείου θα αποτελούν την πραγματικότητα που λέγεται σχολικός θεσμός και θα επιτρέπουν τη συνέχιση του έργου του.

Μάταια κάποιοι θα περιμένουν τη μεγάλη τελική συνολική μεταρρυθμιστική κίνηση από τη μια ή την άλλη μεριά. Η πραγματικότητα, πολύ πιο σύνθετη από τα απλουστευτικά σχήματα, θα τους ανατρέψει τις προβλέψεις. Ακόμα και αν στην πατρίδα μας υπάρξει συγκροτημένη ομάδα συναινετικών μεταρρυθμιστών που στηριγμένη σε ένα νέο πολιτικό πλαίσιο συναινετικών θεσμών αποτολμήσουν μια ενιαία μεταρρύθμιση, στο άμεσο τουλάχιστον μέλλον η μεταρρύθμιση αυτή θα ακυρωθεί από τις χιλιάδες επιμέρους αντιφάσεις. Εκείνο που είναι ανάγκη να παίρνουμε σοβαρά υπόψη, έξω από απλουστευτικές λογικές, είναι τις πολλαπλές αντιφάσεις που ενυπάρχουν στο λόγο που άπευθύνεται σήμερα στο σχολείο. Καμιά συναινετική πρόθεση δεν είναι δυνατό να τις υπερβεί και κινδυνεύει να ακυρωθεί και ως πιθανή λύση, αν δεν υπάρξει μαζί τους.

Διαφορετικά θα παρατηρούμε έκθαμβοι το αποτέλεσμα αυτών και άλλων μέτρων που πάρθηκαν

ή θα παρθούν. Μέτρων που ορθότερο θα ήταν να τα ονομάσουμε αρνητική μεταρρύθμιση. Όχι με την έννοια ότι αυτή ξεθεμελιώνει, αλλά με την έννοια πως συμβαίνει χωρίς να μπορεί να μεταρρυθμιστεί. Γιατί όλοι πάλι γνωρίζουν και μόνο σε προσωπικές συζητήσεις ομολογούν, πως όποια «μεταρρύθμιση» και αν συνέβη τα τελευταία χρόνια στο ελληνικό σχολείο, το ίδιο δεν άλλαξε παρά μόνο στο βαθμό που προσπαθεί απεγνωσμένα να «βολέψει» τα νέα προβλήματα που δημιουργούνται καθημερινά.

Αυτές οι σκέψεις, δέδια, δεν υπαγορεύουν στο γράφοντα κανενός είδους απαισιοδοξία. Διατυπώθηκαν με εντελώς άλλη πρόθεση και μετά τη διαπίστωση πως πολλοί εξαιρέτοι εκπαιδευτικοί, έχοντας απομυώσει το παραπάνω σχήμα και διαισθανόμενοι το αδιέξοδο στο οποίο οδηγεί, παραδίνονται με θατιές ενοχές στην πραγματική κυρίαρχη ιδεολογία και αποσύρονται από τη σκηνή που τόσο αγάπησαν. Αν αυτές οι γραμμές κάτι λένε σ' αυτούς, άλλα τόσα προσπάθησαν να πουν και σε κείνους που μες στο κίνημα, σπριζόμενοι στο μηχανισμό του, διατηρούν χωρίς υποψία και ενοχές τις υπεραπλουστεύσεις αυτές που καλύπτουν την ακαταλληλότητα και αδυναμία τους.

***Ο Ν. Σαλτέρης είναι δάσκαλος, μέλος της Επιτροπής Παιδείας του ΣΥΝ.**

BIBΛΙΟΓΟΝΙΑ

ΧΡΗΣΤΟΣ ΜΗΤΣΟΠΟΥΛΟΣ
ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ 57 (εντός σταθμ) • 106 79 ΑΘΗΝΑ • ΤΗΛ. 36 34 550

BIBΛΙΑ
ΓΑΡΣΟΛΟΓΙΑ • ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ • ΔΟΚΙΜΟ
ΘΕΑΤΡΟ • ΙΣΤΟΡΙΑ • ΚΙΝΗΜΑΤΟΓΡΑΦΟΣ
ΛΑΟΓΡΑΦΙΑ • ΜΟΥΣΙΚΗ • ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ
ΠΕΡΙΟΓΡΑΦΙΑ • ΠΟΙΗΗ • ΤΕΧΝΕΣ
ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ • ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ

ΧΑΡΤΙΚΑ
ΣΧΟΛΙΚΑ • ΕΙΔΗ ΓΡΑΦΕΙΟΥ • ΤΣΑΝΤΕΣ • ΔΩΡΑ

ΟΛΑ ΤΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ

Βιβλία διδασκαλίας της αρχαίας Γραμματικής,
της νεοελληνικής φιλολογίας, της ιστορίας
και φιλοσοφίας
ΓΙΑ ΤΟ ΓΥΜΝΑΣΙΟ ΚΑΙ ΤΟ ΛΥΚΕΙΟ

BIBΛΙΑ ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΩΝ

ΦΥΣΙΚΗΣ ΚΑΙ ΧΗΜΕΙΑΣ
Φίλοι εκπαιδευτικοί, ο βιβλιογραφικός μας κλάδος
και οι καλύτερες συγγραφές την αξιοποίηση
της διατακτικής σας

ΕΚΘΕΣΗ ΠΑΙΔΙΚΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ ΣΤΟΝ ΟΡΟΦΟ ΜΑΣ
ΠΑΙΔΙΚΑ ΒΙΒΛΙΑ ΠΟΥ ΔΙΑΛΕΞΑΜΕ ΜΕ ΠΟΛΗ ΑΓΑΠΗ
ΓΙΑ ΟΛΑ ΤΑ ΠΑΙΔΙΑ ΚΑΙ ΓΙΑ ΟΛΕΣ ΤΙΣ ΗΛΙΚΙΕΣ

BIBΛΙΟΓΟΝΙΑ
ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ 57, 106 79 ΑΘΗΝΑ, ΤΗΛ. 36 34 550